

MUNDARIJA

№	Familiya I.Sh.	Mavzu	Bet
ANIQ VA TABIIY FANLARNI O‘QITISH			
1.	ASATOVA Barfiya Faxridinovna	Maktab ichki olimpiadalarini matematika fani misolida tashkil etish metodikasi	8
2.	MUHAMMADOVA Dilafruz Axmatovna	Molekulyar fizika fanini o‘qitishda kreativ kompetentlikni rivojlantirishda raqamli ta’lim vositalardan foydalanish	12
3.	MURODOVA Sitorabonu Bahodir qizi, RAHMONOVA Ruxshona Ravshan qizi	Organik kimyo fanini o‘qitishda interfaol metodlardan foydalanish	16
4.	MUSTAFOYEV O‘tkirjon Rustamovich, ISMATOVA Setora Kamoliddin qizi	Elektrostatika elementlarini sun’iy intellekt orqali o‘qitish	20
5.	NARZILLAYEVA Zarnigor Mukhiddinovna	Tabiiy astronomik kuzatishlarni tashkil qilish, fizik-astronomik ta’limni takomillashtirish uslubiyoti	25
6.	NAZAROVA Yulduz Atamuratovna	10-sinf o‘quvchilariga “Bir atomli spirtlar, ularning gomologik qatori, nomenklatura va izomeriyasi” mavzusini o‘qitishda zamonaviy kreativ pedagogik texnologiyalardan foydalanish	29
7.	TEMIROV Farrux Faxridinovich	Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida variativ o‘quv reja asosida kimyo fanini o‘qitish metodikasini takomillashtirish	33
8.	MIRZAYEVA Lobar Elmurotovna	Geografiya fanini o‘qitishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning didaktik tamoyillari va vositalari	38
9.	NURUTDINOVA Feruza Muidinovna	Tibbiyot oliy ta’lim muassasalarida biokimyo fanini kasbiy kompetensiyaga asoslanib o‘qitish metodikasi	43
10.	RASHIDOV Anvarjon Sharipovich, OCHILOVA Azizabonu Yorgin qizi	Akademik litseylarda ko‘rsatkichli tenglamalarni yangi pedagogik texnologiyalar asosida o‘qitish	48
11.	ODILOVA Madina Yoqubovna	Bioinformatikaning fan sifatida shakllanishi va oliy ta’limda o‘qitilishi	54
12.	HASANOVA Jasmina Jamol qizi	Zamonaviy dasturlash tiliga ehtiyoj	58
JISMONIY MADANIYAT VA SPORT			
13.	ABDULLAEV Shuhrat Djumaturdievich	Sambochilarda jismoniy sifatlarning uyg‘unligini rivojlanishi	62
14.	ЎКТАМОВ Дилёрбек Тожибоевич	Илгор педагогик методикаларни қўллаш асосида узок масофага югурувчиларни махсус жисмоний тайёргарлигини ривожлантириш	69
15.	SAFOYEV Hasan Aminovich	Harakatli o‘yinlarni tashkil etish va o‘tkazish metodikasi	73
16.	XUDAYBERDIYEVA Nodira Abduyakubovna	O‘zbekistonda ayollar o‘rtasida ommaviy sport ishlarini tizimli rivojlantirish	77

17.	XASANOV Abbas <i>To‘ychiyevich</i>	Talaba yoshlarda tashkil etiladigan kurash mashg‘ulotlarining samaradorligini oshirish uchun nostandart vositalardan foydalanish metodikasi	81
18.	XASANOV Ilyos <i>To‘ychiyevich</i>	Oliy ta‘lim muassasalaridagi kurash sport mashg‘ulotlarining tashkiliy asoslari va uning ta‘lim tizimida tutgan o‘rni	85
19.	QORABOYEV Fazliddin <i>Faxriddinovich</i>	Og‘ir atletikachilarning jismoniy tayyorgarligini oshirishda umumiy va maxsus tayyorgarlik vositalaridan foydalanish metodikasini takomillashtirish	91
20.	AMONOV Asqar <i>Namozboyevich</i>	Yosh tennischilarda zarbalar aniqligini barqarorlashtirishda anaerob yuklamalar ta‘sirida yuzaga keladigan yurakni qisqarish va nafas olish chastotasining o‘rni	96
SAN‘AT			
21.	DAULETBAEV Talg‘at <i>Qilishbaevich</i>	Qoraqalpoq dostonchilik tarixi orqali o‘quvchi-talabalar bilimini shakllantirish	100
22.	DAVRONOV Dilshodjon <i>Doniyor o‘g‘li</i>	Buyuk ipak yo‘lining san‘at turlari almashinuvi hamda ularning turlanish jarayonining nazariy asoslari	104
23.	RUZIYEV Davron <i>Yuldashevich</i>	Akademik cholg‘u ansambli ta‘limi jarayonida sozandaning ijro etish mahorati	111
24.	АЗИМОВ Санжар <i>Самадович</i>	Некоторые аспекты проблемы развития зрительной памяти у будущих художников – педагогов	115
25.	XODJIYEVA Dilfuza <i>Rustamovna</i>	Fortepiano darslarida o‘quvchilarni musiqiy-badiiy didini shakllantirishning nazariy asoslari	120
26.	RUZIYEV Davron <i>Yuldashevich,</i> RAMAZONOVA O‘g‘iloy <i>Xolmurodovna</i>	Musiqa asari ustida ishlash bosqichlari	125
IQTISODIY TA‘LIM VA TARBIYA			
27.	KALANDAROVA Maxliyo <i>Aslonovna</i>	Matematika o‘qitish jarayonida integrativ yondahuv asosida 5-9-sinf o‘quvchilarining moliyaviy savodxonligini shakllantirish	130
INKLYUZIV TA‘LIM			
28.	USMONOVA Dilnoza <i>Toshmamatovna</i>	Bo‘lajak o‘qituvchilarda inklyuziv kompetentlikni shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari	135
29.	VALIXANOVA Nigora <i>Abdukaxxorovna</i>	Inklyuziv ta‘lim imkoniyatlari	139
TA‘LIM MENEJMENTI			
30.	АХМЕТОВА Клара <i>Ирисматовна</i>	Методы сбора и обработки данных мониторинга эффективности повышения квалификации педагогов системы профессионального образования	147

ILG‘OR PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR			
31.	TO‘RAYEV Jahongir Sharipovich	Astronomiyadan virtual laboratoriya mashg‘ulotlarini o‘tkazish jarayonini takomillashtirish va amaliyotda qo‘llash metodikasi	155
RAQAMLASHTIRILGAN TA‘LIM			
32.	MA‘RUFOV Muxammad Shuhratovich	Maktab ta‘limida “sun‘iy intellekt” fanini o‘qitishning ahamiyati	161
33.	KAMALOVA Nilufar Ilxomovna	Python dasturlash tilida yopiq test natijasi asosida sertifikat beruvchi dastur tuzish	166
34.	FAYZIYEVA Xolida Asadovna	Mexanika fanini o‘qitishda web platformalardan foydalanish	172
35.	IKRAMOVA Aziza Aminovna	Exploring the implications of AI in higher education for language instruction by 2030 and identifying potential research gaps	177
36.	KASIMOV Feruz Fayzulloevich, QURBONOVA Mahzuna Ro‘ziboyevna	Maktab sharoitida foydalaniladigan multimedia resurslari va interfaol o‘quv materiallaridan foydalanish natijalari	182
37.	МАМАНАЗАРОВА Наргиза Комильджановна	Шахсга йўналтирилган таълимни ташкил этишда сунъий интеллектнинг ўрни	187
38.	ODILOVA Madina Yoqubovna	Bioinformatikada proteinlarning tuzilishi va funksiyalarini o‘rganishda kompyuter modellari va statistik usullarning qo‘llanish metodikasi	192
39.	MA‘RUFOV Muxammad Shuhratovich	Talabalarning ta‘lim olish jarayonida sun‘iy intellektning ijobiy va salbiy oqibatlari	197
40.	HASANOVA Jasmina Jamol qizi	Kompyuterni o‘rgatish va undan unumli foydalanish – davr talabi	202
MA‘NAVIYAT VA TARBIYA			
41.	ABDULAXATOV Akramjon Ro‘zmamatovich	Oliy ta‘lim muassasalari talabalarini milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash yo‘llari (Kurash sporti misolida)	205
42.	ACHILOV Nuriddin Abdugafforovich	Ma‘naviy-axloqiy tarbiya – dolzarb pedagogik muammo sifatida	209
43.	BEGMURODOV Baxtiyor Axmedovich	Qadriyatlar vositasida talabalarda milliy tarbiyani shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari	214
44.	HAYTBAYEVA Sayyora Raximberganovna	Talabalarning pedagogik kompetentlik sifatlarini rivojlantirishda Sharq mutafakkirlari ilmiy merosining o‘rni	218
PEDAGOGIK TA‘LIMOTLAR TARIXI			
45.	ABDIRAXMONOVA Guliston Muzaffar qizi	Yangi davrda “O‘qituvchilik maqomi”ning rivojlanish tarixi	222
46.	AHMADOV Olimjon Shodmonovich	Buxoroda jadid maktablarining tashkil topishini pedagogik-tarixiy tahlili	227

TALABALARNING PEDAGOGIK KOMPETENTLIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHDA SHARQ MUTAFAKKIRLARI ILMIY MEROSINING O‘RNI

Haytbayeva Sayyora Raximberganovna,

Xalqaro Nordik universiteti “Pedagogika” kafedrasi katta o‘qituvchisi., p.f.f.d (PhD)

sayyora.haytbaeva@icloud.com

Ushbu maqolada oliy ta’lim muassasalarida talabalarining pedagogik kompetentlik sifatlarini rivojlantirishda Sharq mutafakkirlari ilmiy merosining o‘rni va ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, bugungi kun o‘qituvchisidagi kasbiy sifatlarni shakllantirishda jamiyat tomonidan o‘qituvchi shaxsiga qo‘yilayotgan talablarni amalga oshirish hamda Sharq mutafakkirlarining bu boradagi fikr-mulohazalaridan foydalanishning ijobiy tomonlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: talabalar, pedagogik kompetentlik, kasbiy sifatlari, kasbiy mahorat, Sharq mutafakkirlari, ilmiy meros, komil inson tarbiyasi, o‘qituvchilik kasbi, muvaffaqiyatga erishish, bilimlarni o‘zlashtirish.

РОЛЬ НАУЧНОГО НАСЛЕДИЯ ВОСТОЧНЫХ МЫСЛИТЕЛЕЙ В РАЗВИТИИ КАЧЕСТВ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ

В данной статье описываются роль и значение научного наследия восточных мыслителей в развитии педагогической компетентности студентов высших учебных заведений. Также выделены положительные стороны использования мнений восточных мыслителей в формировании профессиональных качеств современных учителей.

Ключевые слова: студенты, педагогическая компетентность, профессиональные качества, профессиональные навыки, восточные мыслители, научное наследие, совершенное человеческое образование, профессия учителя, достижение успеха, овладение знаниями.

THE ROLE OF SCIENTIFIC HERITAGE OF EASTERN THINKERS IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' PEDAGOGICAL COMPETENCE QUALITIES

This article describes the role and importance of the scientific heritage of Eastern thinkers in the development of pedagogical competence of students in higher education institutions. Also, the positive aspects of using the opinions of Eastern thinkers in the formation of the professional qualities of today's teachers are highlighted.

Keywords: students, pedagogical competence, professional qualities, professional skills, Eastern thinkers, scientific heritage, perfect human education, teaching profession, achieving success, mastering knowledge.

Kirish. Bugungi kunda dunyo miqyosida globallashuv jarayoni tez sur’atlar bilan kuchayib borayotgan bir paytda ta’lim oluvchilarning siyosiy faolligini oshirish, ularning hayotda o‘z o‘rnini egallashlariga hamda kelajakda yurt istiqboli uchun xizmat qiladigan yetuk insonlar bo‘lib yetishishlariga sharoit yaratish masalalari dolzarb masalalardan hisoblanadi. Jahonning rivojlangan mamlakatlarida ta’lim jarayonlariga ilg‘or pedagogik texnologiyalar va kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish, ta’lim tizimini isloh qilishning muhim omillaridan biri sifatida ta’lim oluvchilarning kompetentligini rivojlantirishning interfaol shakllarini amaliyotga tadbqiq etishga alohida ahamiyat qaratilmoqda. Jumladan, AQSh (Axborot tarmoq ma’lumotlar bazasi), Buyuk Britaniya (Kasbiy maslahat tashkilotlari), Fransiya (Ta’lim va kasb bo‘yicha Milliy axborotlar byurosi (ONISEP)) kabi xorijiy davlatlar tajribasi o‘quvchilarda kompetentlikni rivojlantirish modeli va didaktik shart-sharoitlarini takomillashtirish lozimligini ko‘rsatdi. Shu bilan birgalikda, biologiya ta’limida o‘quvchilarning tabiiy-ilmiy savodxonligini oshirish, inson va tabiat munosabatlarini to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish, tabiat resurslaridan oqilona foydalanish bo‘yicha bilim, ko‘nikma va malakalarini rivojlantirish hamda biologik kompetentligini rivojlantirishning metodik asoslarini takomillashtirishda kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirish zarurati yuzaga kelmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev “Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma’naviy salohiyatga ega bo‘lib, dunyo miqyosida o‘z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo‘sh kelmaydigan insonlar bo‘lib kamol topishi, baxtli bo‘lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning

bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz”, - deya bildirgan fikrlari davlatimizning turli sohalarida olib borilayotgan islohotlar asosida o‘z tasdig‘ini topmoqda.

Shuningdek, yurtboshimiz 2018- yil 28- dekabrda Oliy Majlisga Murojaatnomasida oliy ta‘lim tizimini takomillashtirish masalalariga to‘xtalib, *“...oliy ta‘lim tizimida tahsil olish uchun keng imkoniyat yaratishga qaratilgan ishlarni yanada kuchaytirish zarur, oliy o‘quv yurtlari nufuzini oshirish, nodavlat ta‘lim maskanlarini ko‘paytirib, yuqori malakali kadrlarni jalb etish va raqobatni kuchaytirish lozim”, - deya ta‘kidlagan.* Shunday ekan, oliy ta‘lim muassasalarida talabalarning kasbiy mahorati hamda pedagogik kompetentlik sifatlarini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Asosiy qism. Muallimlik kasbining qadr - qimmat, o‘qituvchining aqliy va jismoniy mehnatining samarasi bilan, ishbilarmonligi bilan qadrlanadi. O‘qituvchining qadr – qimmat uning mansabi, kasb-koridan ko‘ra ham ko‘proq o‘z kasbini qanday bajarishiga, uning odobi va xulq-atvoriga bog‘liq. O‘qituvchidagi kasbiy sifatlar hozirgi vaqtda oliy ta‘lim muassasalarida davr talabiga javob beradigan yosh mutaxassislarni faqat nazariy bilimlarni chuqur o‘rgatib qolmasdan, balki ayni vaqtda buyuk insoniy fazilatlariga ega bo‘lgan, muomalaga kirisha oladigan, o‘z ishini puxta egallagan mohir mutaxassislar etib tayyorlashga katta e‘tibor qilishni talab etadi.

Ko‘pgina olimlar kompetensiyaviy yondashuvning asosiy tamoyillarini aniqlab, quyidagicha izohlaydi:

1. Kompetensiyaviy yondashuv ta‘lim oluvchilarni mehnatga, harakatlarni o‘rgatish, mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish, mehnat tayyorgarligi tamoyilini ilgari surish sanaladi;

2. Ta‘lim jarayonida mehnat qilishga, harakatlarni, dunyoqarashni shakllantirishga xos, didaktik tamoillarga, ijtimoiy-siyosiy, kasbiy-metodik muammolarni bartaraf etish hamda moslashtirilgan hayotiy tajribalarni o‘zida aks ettirish xususiyati sanaladi;

3. Ta‘lim oluvchilarda bilishning umumiy xususiyatlarini, kommunikativ, tashkiliy, axloqiy-madaniy, ijtimoiy-siyosiy, kasbiy-metodik va boshqa ta‘lim jarayonlarini tashkil etuvchi hayotiy muammolarni yechishda mustaqil amaliy tajribalarni rivojlantirib borish uchun aniq sharoitlar yaratish hisoblanadi;

4. Ta‘lim oluvchilarning natijalarini baholashga, ta‘limning ma‘lum bir bosqichida erishgan ilmiy ma‘lumotlar darajalarining tahlil qilishga asoslangan xususiyati hisoblanadi [11].

Ko‘pgina xorijiy tadqiqotchilar kompetensiyaviy yondashuvning amalga oshirilishida quyidagi shart-sharoitlarni ajratadilar:

1) kompetensiyaviy ta‘limning rivojlanishiga kompyuterlashtirish ko‘maklashdi. Kompetensiyaviy ta‘lim axborot portlashi deb nomlangan jarayonda ayniqsa dolzarb hisoblanadi.

2) “Kompetentlik”, “kompetensiya” tushunchalari kasbiy sohalarida foydalaniladi.

Ta‘lim tizimiga kompetentlik tushunchasi o‘quvchilarning kutilmagan, muammoli vaziyatlarda o‘zini tuta bilishi, boshqara olishi, muloqotga kirisha olishi, kreativ fikrlay olishi, mustaqil xulosalar qabul qila olishini anglatadi.

Jamiyat tomonidan o‘qituvchi shaxsiga qo‘yilayotgan talablar o‘z davrida Sharq mutafakirlarining asarlarida o‘z aksini topgan. Muhammad al-Xorazmiy, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy va boshqa shu kabi Sharq allomalari o‘z ilmiy asarlarida o‘qituvchining ma‘naviy-axloqiy jihatdan yetuk bo‘lishlariga alohida ahamiyat qaratadilar. Ularning fikrlaricha, yaxshi o‘qituvchi boshqalardan bir jihati bilan farq qiladi, ya‘ni, u o‘zi ega bo‘lgan bilimlarni yoshlarga beminat o‘rgatadi, har bir ishda ularga namuna bo‘la oladi.

Sharqning buyuk allomasi, qomusiy olim Abu Nasr Farobiy (873-950) muallimning ijtimoiy hayotida tutgan o‘rni va uning xos xususiyatlari to‘g‘risida ibratli g‘oyalarni ilgari surgan.

“O‘qituvchi, - deydi Forobiy, aql-farosatga, chiroyli nutqga ega bo‘lishi va o‘quvchilarga aytmochi bo‘lgan fikrlarni to‘la va aniq ifodalay olishni bilmog‘i zarur. Shu bilan birga, o‘z or-nomusini qadrlashi, adolatli bo‘lishi lozim. Ana shundagina u insoniylikning yuksak darajasiga ega bo‘ladi va baxt cho‘qqisiga erishadi”, deb ta‘kidlaydi. U o‘qituvchi shaxsiga xos qator fazilatlariga xolisona, odilona, oqilona sharh berish imkoniyatiga erishgan buyuk zoddir. Shuning uchun mazkur sharxlar, ilmiy iloalar, teran fikrlar, ibratli mulohazalar shu vaqtgacha o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan. Abu Nasr Forobiy o‘z asarlarida insonlarni bilimli bo‘lishga chaqirib, shunday deydi: “O‘qituvchi o‘quvchiga bilim beraman desa, o‘quvchi oldida haqiqatgo‘y bo‘lishi kerak, o‘zi fahm-farosatli bo‘lib, or-nomusini qadrlashi lozim, shogirdlariga nisbatan adolatli bo‘lishi, ko‘zlagan maqsadlariga erishishida qat‘iylik ko‘rsata bilishi va o‘rnak bo‘lmog‘i joiz”.

Abu Nasr Forobiy komil insonni shakllantirish va fozil jamoa (yetuk jamiyat)ni shakllantirish tarbiyaning bir butun, yaxlit ikki yo‘nalishi ekanligiga urg‘u beradi. Allomaning fikricha, fozil jamiyat komil inson sa‘yi-harakati bilan barpo etilishi mumkin. Shu bois, mamlakatni boshqaruvchi shaxs o‘zida eng oliy insoniy fazilatlarini mujassam eta olishi zarur, deb hisoblaydi. “Aql ma‘nolari tog‘risidagi” risolasida rahbar shaxs qiyofasida namoyon bo‘lishi lozim bo‘lgan o‘n ikki fazilatni keltirib o‘tadi. Bizning fikrimizcha, mazkur fazilatlar har bir zamonaviy shaxsda o‘z aksini topa olishi kerak, zero, ular inson hayotini mo‘tadil

kechishi hamda muayyan kasbiy faoliyatlarni tashkil etishda muvaffaqiyatlarga erishishni kafolatlaydi. Allomaning uqtirishicha, inson boshqalar bilan munosabatda bo'lish, ularning yordami va qo'llab-quvvatlashlarini his etish ehtiyojiga ega. Ana shu ehtiyojni qondirish yo'lidagi amaliy harakatlar insonni kamolotga yetaklaydi, deb hisoblaydi.

O'qituvchilarni tayyorlash yuzasidan mulohaza yuritgan atoqli olim Abu Ali ibn Sino (980-1037)ning fikricha. "...O'qituvchi matonatli, sof vijdonli, rostgo'y va bola tarbiyalash uslublarini axloq qoidalarini yaxshi biladigan odam bo'lmog'i lozim. O'qituvchi o'quvchining butun ichki va tashqi dunyosini o'rganib, uning aql qatlamlariga kira olmog'i lozim" deya ta'kidlaydi. Shuningdek, alloma o'z asarlarida, o'qituvchi bolalarga ta'lim berishdek mas'uliyatli burchni bajarishi zarurligini uqtirar ekan, ularga faoliyatda muvaffaqiyatga erishish garovi bo'lgan quyidagi tavsiyalarni beradi:

- ta'lim oluvchilar bilan muomalada bosiq, jiddiy bo'lish;
- berilayotgan bilimning talabalar tomonidan o'zlashtirilishiga e'tiborni qaratish;
- ta'limda turli shakl va metodlardan foydalanish;
- ta'lim oluvchilarning xotirasi, bilimlarni egallash qobiliyati, shaxsiy xususiyatlarini bilishi, fanga qiziqтира olishi;
- berilayotgan bilimlarning eng muhimini ajratib bera olishi;
- bilimlarni ta'lim oluvchilarga tushunarli, uning yoshi, aqliy darajasiga mos ravishda berish;
- har bir so'zning bolalar hissiyotini uyg'otish darajasida bo'lishiga erishish.

Abu Ali ibn Sino ham kamolotga erishishning birinchi mezon sifatida bilimli bo'lishni alohida qayd etadi. Bilimli insonning adolatli bo'lishi esa uning yanada yuksalishini ta'minlaydi, deya baholab alloma, adolatni ruhiy lazzat (ruhiy xotirjamlik)ning muhim ko'rsatkichi ekanligini uqtiradi. Xususan, ijtimoiy muhitning shaxsni shakllantirishdagi rolini yuqori baholaydi. Tashqi muhit va odamlar insonning borliq, unda kechayotgan o'zgarishlar, jarayonlar mohiyatini anglashgagina emas, balki uning xulqida yaxshi va yomon sifatarning shakllanishiga ham sezilarli ta'sir etishi, shu bois bolalarni tarbiyalashda u mansub bo'lgan mikromuhit xususiyatini inobatga olishni ta'kidlaydi. Bolani yomon ta'sirlardan saqlash zarurligini uqtiradi. Shuningdek, alloma o'qitish samaradorligini ta'minlashda bolalarga jamoa asosida bilimlarni berishni maqsadga muvofiqligini ta'kidlaydi.

Abu Ali ibn Sino mulohazasiga ko'ra, tarbiyachi dastlab bolalarni yaxshi ko'rish, hurmat qilishi, ular bilan xushmuomala bo'lishi shart. "Agar bola ishni yaxshi bajarsa, uni o'z vaqtida rag'batlantirish, gohida maqtab qo'yish, aksincha bo'lganda esa, unga tanbeh berish kerak. Lekin tanbeh izzat-nafsigaga tegadigan bo'lmasligi lozim, o'quvchiga murosasozlik qilish esa bolaning o'zboshimcha bo'lib qolishga olib boradi", - deydi.

Abu Rayhon Beruniy ham komillikning asosini ilmiy bo'lishda deb hisoblaydi va barcha illatlarning asosiy sababi ilmsizlikdir, deya urg'u beradi. Allomaning fikricha, axloqiylik, to'g'rilik, odillik, tadbirkorlik, o'zini vazmin tutish, kamtarlik, insof, ehtiyotkorlik, shuningdek, adolatli va vijdonli bo'lish komil inson qiyofasida aks etishi zarur bo'lgan eng asosiy sifatlardir. Hadisshunos olim Imom al-Buxoriy o'z asarlarida yetuk shaxsni tarbiyalash borasida shunday ta'kidlaydi: "Kishi ilm bobida nafaqat o'zidan yuqori yoki tengdoshlaridan, balki o'zidan past bo'lganlardan hadis olmaguncha, yetuk mutaxassis bo'la olmaydi".

Abu Rayhon Beruniy o'z ilmiy merosida o'quvchilarning o'qish va bilim olish faoliyatiga to'xtalib, bilim olish uchun, avvalo, o'quvchilarda intilish va qiziqish bo'lishi kerak deya ta'kidlaydi. Shuningdek, alloma ilm olishda axloqiy poklikni yuqori o'ringa qo'yib, ta'lim va tarbiyani bir xil izchillikda olib borganlar komil inson darajasiga erishishini aytadi. Aytib o'tish joizki, buyuk mutafakkirlarimizni yoshlar ta'lim-tarbiyasini tashkil etish, ularning ilm egallash, insonparvarlik, kamolotga erishish borasidagi ilmiy merosi bugungi kun o'quvchi – yoshlarini yuqori kompetentlikka ega bo'lishlarini ta'minlash uchun zamin bo'lib xizmat qiladi.

Alisher Navoiy asarlarida ham komil inson muammosi markaziy o'rinni egallaydi va o'z orzusidagi komil inson shaxsini asarlarining qahramonlari timsolida gavdalandirishga urinadi. Mutafakkir qarashlarida komil inson quyidagi sifatlarga ega bo'lishi borasidagi g'oya ilgari suriladi: aqlli, axloqli, bilimli, ijodkor, qobiliyatli, dono, kamtar, insonparvar, saqovatli, sabr-qanoatli, adolatli, muruvvatli, sog'lom, jismonan baquvvat, mard va jasur.

Abdulla Avloniy komil insonni tarbiyalash borasidagi qarashlari bilan Sharq mutafakkirlarining fikrlarini boyitar ekan, komil inson qiyofasida, yana shuningdek, vatanparvarlik, hamda intizomlilik sifatlari ham namoyon bo'lishi kerak, deb hisoblaydi. Mutafakkir millat taqdirining jonkuyari sifatida milliy til taraqqiyoti jamiyat ma'naviy rivojini ta'minlovchi asosiy omil, deya baholaydi.

O'z davrining buyuk ilm namoyondasi Nosiriddin Tusiy ham mazkur masalaga to'xtalib, o'zining "O'qituvchilarni tarbiyalash to'g'risida" degan asarida shunday deydi: "O'qituvchi munozaralarni olib borishi, rad etib bo'lmaydigan darajada isbot qilishni bilishi, o'z fikrlarining to'g'riligiga ishonishi, nutqi esa

mutlaqo toza, jumalari mantiqiy ifodalanadigan bo'lishi lozim. O'qituvchi nutqi hech qachon va hech qayerda zaharxandali, qo'pol va qattiq bo'lishi mumkin emas”, - deya ta'kidlaydi.

Buyuk mutafakkir Abdurahmon Jomiy (1414-1492) o'z asarlarida bola dunyoqarashining kamol topishida maktab va muallimning roliga katta baho beradi. Uning fikriga qaraganda, muallim aqlli, adolatli, o'zida barcha yuksak fazilatlarni mujassamlashtirgan bo'lishi kerak. O'zini nomunosib tutgan odam hech vaqt bolalarga bilim bera olmaydi, degan fikrni bildiradi.

Muhokama va natijalar. Yuqoridagi Sharq mutafakkirlarining fikr-mulohazalaridan kelib chiqib aytish mumkinki, ta'limning samaradorligini oshirish, shaxsning ta'lim markazida bo'lishini va yoshlarning mustaqil bilim olishlarini ta'minlash uchun ta'lim muassasalariga yaxshi tayyorgarlik ko'rgan va o'z sohasidagi bilimlarni mustahkam egallashtirgan tashqari zamonaviy pedagogik texnologiyalarni va interfaol usullarni qo'llay oladigan, ulardan o'quv va tarbiyaviy mashg'ulotlarni tashkil etishda foydalanish qoidalarini biladigan o'qituvchilar kerak. Buning uchun o'qituvchilarni yangi pedagogik texnologiyalar va interfaol usullar bilan qurollantirish va olgan bilimlarini o'quv-tarbiyaviy mashg'ulotlarda qo'llash malakalarini uzluksiz oshirib borishi, bir so'z bilan aytganda, pedagogik kompetentlik sifatlarini shakllantirish lozim.

Jahonning eng rivojlangan mamlakatlari tarixiy tajribasi shundan dalolat berib turibdiki, ular mustaqillik va taraqqiyot yo'liga qadam qo'yishlari bilan asosiy e'tiborni birinchi navbatda, yoshlarni o'qitish va tarbiyalashga sarflaganlar va bunday siyosat tarixiy tajribada o'zini oqladi.

Mamlakatimiz ham bugungi kunda o'zining ta'lim tizimidagi o'zgarishlari va yutuqlari bilan jahonga mashhur bo'lmoqda. Bunda, albatta, buyuk allomalarimiz tomonidan qoldirilgan ilmiy merosning o'rni va ahamiyati beqiyosdir. Zamonaviy o'qituvchining asosiy kompetentligi rivojlanuvchi ta'lim muhitini tashkil eta olishidadir. Bu muhitda ta'lim oluvchining ta'lim natijalariga erishishi uchun imkoniyat yaratiladi. O'qitishni bunday tashkil etishda birga o'ylash, munozara yuritish, muammoli masalalarni qo'yish, mustaqil fikrlash, g'oyalar berish, turli nuqtayi nazarlarni aytish kabilar kuchayib boradi. Bu esa o'quvchilarning intellektual o'sishiga yordam beradi. Zero, Sharq ma'naviy-madaniyatining xilma-xil jihatlari, ayniqsa, Uyg'onish davrida juda rivojlangan bo'lib, bu davrda yashab ijod etgan ko'plab mutafakkirlarning ijodlari pedagogik tafakkur taraqqiyotida yosh murabbiylarning ma'naviy-axloqiy kamolotida muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa. Sharq mutafakkirlari o'z asarlarida o'qituvchining qator muhim fazilatlari mavjud bo'lishini bayon qilganlar. Jumladan, o'qituvchi har tomonlama barkamol bo'lishi, o'zining yuksak xislatlari va his-tuyg'ulari bilan boshqa kasbdagi kishilardan ajralib turishi, bilimlarni o'zlashtirishda orqada qolganlar bilan individual ishlashi, o'quvchilar diqqatini o'ziga torta olish sehri, mustaqil ishlash va o'z mahoratini, malakasini oshirishi lozim. Shuni alohida ta'kidlab o'tish joizki, Sharq mutafakkirlari tomonidan tahlil qilingan ko'pgina o'qituvchi kasbi haqidagi mulohazalarini takomillashtirish evaziga ta'limni yuksak bosqichga ko'tarish mumkin.

Adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. “Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz”. “O'zbekiston” nashriyoti. Toshkent-2017-yil.
2. Abu Ali ibn Sino. Tib qonunlari. Saylanma. 1-jild. – T.: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi, 1993. – 304 b.
3. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent.: A.Qodiriy nomidagi nashriyot, 1993.–224 b.
4. Abu Rayhon Beruniy. Feruza (Javohirlar haqida naql va hikoyalar). Toshkent: A.Qodiriy nashriyoti. 1993. – 96 b.
5. Abu Rayhon Beruniy. Tarayhalar (Javohirot kitobidan). – T.: Meros, 1991. – 47 b.
6. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub. T.: G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1983. 192-193-b.
7. Aliqulov X., Omonboyeva R. Jomiy va davoniy ta'lim-tarbiya haqida. T.: O'qituvchi, 1981, 36-b.
8. Qodirov M. Nosiriddin Tusiyning «Axloqi Nosiriy» asari va uning tahlili. I qism.– T.: «JAHON PRINT.» 2013.
9. Xayrullayev M.M. “Buyuk siymolar, allomalar” T.: Meros - 2010.
10. Xoshimov K., Nishonova S. “Pedagogika tarixi”. Toshkent - 2010.
11. Лебедев О.Э. Воспитание в школе: диалектика прошлого и будущего. - Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский гуманитарный университет профсоюзов, 2022.